

Kvinnliga protagonister ...och deras universum

En uppsats av Fia Adler Sandblad
Institutet för högre TV-utbildning, våren 1999.

Innehållsförteckning:

Bakgrund	1
Utgångspunkter	1
Frågeställningen	2

DEL 1: THELMA & LOUISE

Vilka är kvinnorna?	3
Om handlingen	4
Om kritiken	5
Filmens universum	5
De manliga karaktärerna	6
Tankar om T&L	7

DEL 2: PIANOT

Vilka är kvinnorna?	9
Om handlingen	10
Filmens universum	11
Tankar om pianot	12

DEL 3: SAGAN OM DANSAREN

Vilka är kvinnorna (bakom och) i filmen?	13
Om handlingen	13
Om filmen	14
Filmens universum	14
De manliga karaktärerna (och en kvinnlig).	15
Tankar om Sagan om dansaren	16

DEL 4: ALIENS, ÅTERKOMSTEN (referens)

Vilka är kvinnorna?	17
Om handlingen	18
Något om filmens universum	18

DEL 5: RESONEMANG OCH SLUTSATSER 19**FILM OCH LITTERATUR- LISTA** 21**Bilaga:**

Sagan om dansaren, översikt	3 sidor
Analys av treaktsstrukturen	1 sida

Bakgrund.

Det som driver mig att skriva den här uppsatsen är det faktum att det är så ont om filmer som beskriver kvinnors villkor och att de som gör det väcker så starka känslor.

Under de ca 80 år som gått sedan kvinnor fick rösträtt och inte omyndigförklarades i och med att de gifte sig, har världen förändrats så att män och kvinnor i allt större utsträckning lever likartade liv. Detta har bl.a. lett till att frågan om perspektiven, d.v.s. vems värld som skildras och från vems/vilkas utgångspunkt, hamnat på undantag. Därtill har samhällsdebatten om våra könsroller samt diskussionen om de biologiska likheterna/skillnaderna mellan män och kvinnor hamnat på en nivå som omöjliggör ett konstruktivt samtal om essensen i de liv vi alla delar med varandra: Det har kort och gott blivit hopplöst lågt och ute att tala om könsroller.

Själv har jag under hela mitt liv sugits till historier om kvinnor och av kvinnor. Främst för att kunna spegla mig själv och förhålla mig till min vardag, men också för att få näring att ta itu med de större existensiella frågorna som vi alla möter på livets väg. Att få sin verklighet gestaltad på den offentliga arenan är en demokratisk rättighet!

Utgångspunkter.

Till grund för mitt sätt att närma mig uppsatsens frågeställningar ligger följande hypoteser:

- Kvinnor och män är i grunden lika: Vi har mer gemensamt än det som skiljer oss åt. Vi är människor, helt enkelt.
- Kvinnor och män bildar en funktionell enhet som kan vara antingen naturlig eller förvriden. (Uppfattningen om vad som är kvinnans respektive mannens "natur" är omdiskuterad. Jag har valt att sälla mig till de som ser det "naturliga" som en, förenklat uttryckt, ömsesidig samverkan i ömsesidig respekt.)
- Det är hur vi organiserat samhället under tusentals år som skapat de största motsättningarna mellan könen, inte våra biologiska olikheter (där män och kvinnor kompletterar varandra...).
- Det är inte kvinnan som person som är undertryckt, snarare det hon representerar. Därför kan en kvinna som lever på mäns villkor vara lika

”framgångsrik” som andra män, därför kan en man som lever på kvinnors villkor bli utsatt för förtryck.

- Kvinnor lever under andra livsvillkor än män. Biologiskt som socialt/kulturellt. Vissa av dessa villkor är absoluta (=biologiska) och är i grunden nära nog omöjliga att förändra, andra är sociala/kulturella, exempelvis lönen och synen på kvinnan och hennes ställning i samhället, och varierar från olika tidsepoker och platser.

Jag har valt att fokusera på tre filmer som alla har det gemensamt att de har

- kvinnliga protagonister
 - kvinnlig manusförfattare
- samt i två av fallen, kvinnliga regissörer.

För att ha något att jämföra med har jag valt en fjärde film, som referens. Den filmen är skriven och regisserad av en man men har, liksom de övriga tre filmerna, en kvinnlig protagonist.

Filmerna är sinsemellan mycket olika men har alla rönt relativt stor uppmärksamhet.,

Jag kommer att ägna mig åt att beskriva protagonisterna och deras universum.

Jag kommer inte att göra strukturella analyser, undantaget Ami Skånbergs film, då denna inte är lika känd som de övriga.

Frågeställningen ”Kvinnliga protagonister och deras universum”.

- Vilka är de kvinnor som gestaltas i de valda filmerna?
- Hur skildrar upphovsmännen (författaren och regissören) dessa kvinnors universum (som är filmens universum) ?
- Finns det likheter /skillnader i hur de manliga upphovsmännen i den fjärde filmen, referensen, beskriver den kvinnliga protagonisten/ hennes universum?

DEL 1: THELMA & LOUISE

Vilka är kvinnorna?

De två protagonisterna i Callie Khouris **Thelma & Louise** är två sinsemellan olika karaktärer, som båda lever i icke- funktionella förhållanden och som förlorat kontrollen över sina liv. De tvingas lita till sin förmåga att behaga världen omkring sig för att få det som de vill ha.

Thelma är barn- kvinnan, hon som ägs av mannen och som bevaras i hans hem för att tillfredsställa hans önskningar. Hon är ovan att röra sig fritt, ute (utan sin man) och hänfaller snabbt till överdrifter när hon får smaka på friheten.

Louise är den brända och bittra som är märkt av en tidigare erfarenhet. Vi anar att hon blivit offer inte bara för någon form av övergrepp utan också att hon inte haft tolkningsföreträde då hennes ord stått mot förövarens (=det patriarkala samhällets).

I deras inbördes relation är Thelma barnet som genomdriver sina önskningar genom att gnälla, klaga och tigga. Louise är storasystemen, hon som har hand om det praktiska och som ser faror där Thelma ser möjligheter. Ironiskt nog fungerar det så att det är Louise som försöker hindra Thelma från att uttrycka sig, eftersom det är Louises erfarenhet att hon som kvinna då riskerar att råka illa ut. Dessa farhågor besannas i filmen (Harlans våldtäcktsförsök och JDs stöld av Louises sparkapital), men inte utan komplikation: Thelmas sexuella uppvaknande gör henne samtidigt till en vuxen och självständig person förmögen att ta initiativ och större kontroll.

På ett djupare plan är det de båda kvinnornas behov att frigöra sig från de begränsningar som deras omgivning satt upp för dem för att finna en större tillfredsställelse i livet som är de båda rollfigurernas drivkraft.

Louise har en historia. Exakt vad som hänt vet vi inte, men vi förstår att hon är misstänksam mot män och att hon väntar sig att de ska förgripa sig på henne om hon inte är på sin vakt. Det är denna erfarenhet som ligger till grund för att hon

överreagerar och skjuter ner Harlan då han ger sig på Thelma. Louise agerar också i övertygelsen om att hennes (=kvinnans) version av förloppet inte äger giltighet, då hon istället för att stanna kvar och förklara sin handling flyr från den plats där hon skjutit Harlan.

Thelma är hemmafru. Hennes man Darryl behandlar henne som skit: Förutom att vi i presentationen förstår att han kommer och går som han vill i huset och ofta är borta på kvällar och nätter så förbjuder han henne att gå någonstans. Han dumpar inte bara sin tvätt, disk och städning på henne utan också sitt dåliga humör. Vidare iscensätter han (ständigt) sitt behov av att manifestera sin makt över henne. I dialogen senare i filmen (när Thelma möter JD) berättar Thelma att hon bara haft en enda man: Darryl, som hon varit tillsammans med sedan hon var 14.

Thelma är rädd för Darryl, rädd och kuvad. Men hon saknar perspektiv och finner sig utan vidare i hans beteende: För henne är det normalt, vardag.

Louise är servitris. Hårt arbetande, kvick i repliken, noggrann och snabb. Hon har en pojkvän Jimmy som hon är irriterad på (hon välter omkull hans bild innan hon och Thelma åker iväg).

Om handlingen.

Premissen "friheten övervinner allt, också döden" är enkel och igenkännbar: Har du väl slagit in på frihetens väg och börjat ta ansvar för ditt eget liv finns ingen väg tillbaka.

Men det som gör premissen svårsmält i det här fallet är att det är mordet på Harlan som gör Thelma och Louise vuxna: De tänker själva istället för att fylla andras behov (eller fly från andras = fisketuren). Då deras situation nu tvingar dem till självständigt agerande blir livet meningsfullt och värt att leva.

Relationerna till deras män provas då Thelma och Louise relaterar till dem båda på ett annat sätt, då de nu har andra, egna behov att komma med. Thelmas och Darryls förhållande faller snabbt samman medan Jimmy vaknar till liv och skyndar Louise till mötes. Men då är det för sent: Louise vill inte dra in Jimmy i det hon gjort.

Om kritiken

Kritiken mot filmen har först och främst handlat om att männen skildras så ofördelaktigt: Alla män är svin och de två kvinnorna är helt utlämnade åt dessa grova, sexual- och vålds- fixerade personer.

Emellertid kan påståendet att männen generellt sett är mer ofördelaktigt beskrivna än kvinnorna diskuteras. Är det "sämre" att vara en flummig och egensinnig man (Jimmy) än en pedantisk och hetlevrad kvinna (Louise)? Är det "bättre" att vara en undfallande och ansvarslös kvinna (Thelma) än en bortskämd och dominerande man (Darryl)?

Frågan är fel ställd. Det är säkerligen för att filmen inte enbart handlar om *personerna* som den rönt så stor framgång och väckt så starka känslor. Istället handlar filmen om hur vi alla är delaktiga i *ett sammanhang som upprätthåller destruktiva livsmönster* i vilket vi alla sitter fast, såväl kvinnor som män. I detta livsmönster är det i och för sig männen som agerar fångvaktare, men hur kul är det? Är det den rollen som Jimmy tvekar inför när han i filmens början drar sig undan Louise?

Filmens universum.

Låt oss dra upp några påståenden om det universum som filmen gestaltar.

Filmen utspelar sig där:

- Män håller sina kvinnor i en slags fångenskap. Kvinnan accepterar situationen, åtminstone så länge hon inte får smaka på något annat. Situationen förutsätter att mannen upprätthåller den med våld om relationen inte baseras på verklig (emotionell/sexuell) kärlek mellan de båda. (Varför skulle hon annars stanna?)
- En kvinna kan bli ofredad/våldtagen av en man utan att kunna få upprättelse. Inte bara legal upprättelse, utan också emotionell, i form av att bli trodd, få stöd och empati.
- Gifta män har rätt att gå på lokal och att göra sexuella närmanden/erövringar visavi kvinnorna på lokalen.

- Dessa män har rätt att göra dessa närmanden till en kvinna han dansat och haft roligt tillsammans med utan att ha hennes samtycke.
- Eftersom gifta män håller sina kvinnor inlåsta är de kvinnor som befinner sig på lokal inte gifta/ sexuellt "tillgängliga".
- Kvinnorna bär på något som männen åtrår och som de själva inte har tillgång till. Detta något manifesterar sig i kvinnornas sätt att bete sig, i filmen främst av Thelmas naivitet. Men den relativt öppet gestaltade glädjen/lekfullheten finns också hos Louise, även om hon är mer ärrad.
- Polisen (i filmen en sinnebild för hur männens makt omsätts till reell potential för krig mot "fienden") tar sig rätten att överreagera med en kraft som inte står i proportion till situationen. Observera att det är Hal som läser situationen rätt: Det är han som är närmast till att förstå vad det är som har hänt. Han försöker ta kontroll över situationen, få polisen att sänka vapnen för att tala med dem, men förgäves.

De manliga karaktärerna.

Vi har

- de två "äktade" männen, Darryl och Jimmy.
- Harlan, den gifte mannen på lokal.
- Hal, den empatiske polisen, människovännen.
- Max, den maktfullkomlige, grabbige polisen.
- J.D., cowboyn, den laglöse.
- Lastbilsföraren, den pornografiske, perverse mannen.

Darryl äger Thelma. Han bestämmer över henne, hon är hemma och tar hand om honom och hans hus medan han själv yrkesarbetar. Situationen ger oss ledtråden att Darryl äger allt, eftersom Thelma inte arbetar utanför hemmet och således inte tjänar pengar.

Thelmas makt består i att Darryl vill ha henne där hemma. Men Darryl begriper inte någon annan makt än övermakten: Inte ens när han förlorar Thelma kan han göra annat än att skälla på henne.

Darryls oförmåga att vara kärleksfull och omhändertagande är i filmen föremål för komik, hans figur är något av en trickster.

Jimmy är den tvehågsne mannen. Uppenbarligen bryr han sig inte alltför mycket om Louise i början av filmen, men när han förstår att han håller på att förlora henne så skyndar han till hennes undsättning. Han är kompisen som lånar henne pengarna men också friaren som vill binda henne till sig (in i samma destruktiva äktenskap som Darryls och Harlans?). Till skillnad från Darryl lyssnar Jimmy, han bryr sig, han har varma känslor för Louise.

Om Darryl är den omöjliga mannen, som inte går att leva med i en annan samhällsordning, så är Jimmy den möjliga mannen.

Både Darryl och Jimmy tar emellertid till våld när Thelma och Louise uttrycker något som inte är det de båda männen vill höra. Darryl när Thelma ropar på honom på morgonen (Damnit, Thelma: Dont holler like that!), Jimmy när Louise på motellet inte vill berätta vad som har hänt (Then WHAT?! WHAT, goddamnit, Louise! Where the fuck are you going?). Detta ska i och för sig ställas mot det våld som Louise utövar när hon skjuter ner Harlan.

Harlan är gift och har familj men är ute (som Darryl?) och raggar på krogen. När han inte får som han vill så tar han sig rätten att ta det med våld.

Hal, kommissarien, är humanisten och en eventuell reformator, den gode mannen, fadersfiguren. En slags väktare mellan två världar: Den yttre, polisvärlden med regelbok och bestraffning, och den inre, reflekterande i sig själv, sökande att förstå bakomliggande motiv.

Tankar om Thelma och Louise

Kritiken som innebär att männen skulle vara ofördelaktigt skildrade faller på sin orimlighet. Varför skulle de *inte* vara det, i vilka filmer ser vi bara trevliga människor?, Om vi sedan tittar på hur Thelma och Louise skildras så kan vi diskutera hur fördelaktigt det sker: Thelma är sensuell och vacker, men hon är också okunnig, naiv, lättförförd, irrationell och inte alltför smart. Louise är något av en ragata, giftig i repliken och med en föraktfull syn på världen. Också hon är irrationell (hon undviker

Texas till varje pris) och – det kan inte nog poängteras: Hon skjuter ihjäl en man som i och för sig våldfört sig på hennes kompis men som, då hon skjuter, inte innebär något reellt hot.

Det man kan diskutera är huruvida samhället ser ut som i filmen eller inte. Äger filmens universum giltighet och i så fall, i vilken utsträckning?

I detta sammanhang kan vi också studera vad samhället/kulturen gjort/gör med människorna. Hur mycket av karaktärernas beteende är kulturellt betingat och vad är inneboende egenskaper?

Om vi ser konflikten som en konflikt mellan kvinnan och mannen (-s världar) så kan vi konstatera att den bottnar i svårigheter att uttrycka sin kärlek på ett kärleksfullt sätt. Kvinnorna representerar ju något som männen vill ha och som de "tar" utan hänsyn. Ty skulle de ta hänsyn skulle de vara tvungna att öppna sig emotionellt vilket de varken vill eller kan. (Darryls oförmåga att vara sympatisk mot Thelma i telefon är ett av de mer komiska exemplen på detta.) När detta ifrågasätts av kvinnorna, när de reagerar (Louise skjuter ner Harlan) sätts de gamla normerna i gungning.

Dessa normer kan i filmen sägas bäras upp av Darryl, som är en spegelbild av sin kultur. I takt med att Darryl bryts ner ser vi hur denne självsäkre, elaka och stöddige man blir i grunden skakad: Här står en man vars hela värld rasat, inte bara den yttre i form av en utflugen hustru utan också hans världsbild. Även om hans utveckling inte står i filmens fokus ställer man sig frågan om vart Darryl kommer att ta vägen: Finns det någon väg tillbaka?

Betydligt mer tillgängliga är, som tidigare nämnts, Hal och Jimmy. Men deras relativa öppenhet mot kvinnorna står emot hela kopplet av (över)makt, i filmen poliskåren som på pojkaktigt vis kastar sig in i (hets)jakten.

DEL 2: PIANOT

Vilka är kvinnorna?

Protagonisten i Pianot är **Ada**, ensamstående mor och boende i Skottland hos sin far. När filmen börjar har fadern just gift bort henne till en man hon aldrig sett. Mannen är kolonisationsman och bort på andra sidan jordklotet, på Nya Zeeland. Filmen utspelar sig på 1800-talet då mannen var förmyndare för kvinnan. Ada kan således inte själv påverka detta, sitt yttre öde, i den mån hon inte känslomässigt kan styra över sin far/sin man.

Om Adas yttre situation påminner om barnets, som ständigt är beroende av sina föräldrar, så är barnet själv, **Flora**, Adas dotter, den verkligt beroende, av stöd och av en vuxen värld. Medan Ada är inbunden och, anar vi, märkt av tidigare erfarenheter, har Flora med sina cirka sex - sju år ännu inte tystnat eller dragit sig undan.

I början av filmen berättar Adas inre röst (då hon själv är stum) att hon inte talat sedan hon var sex år. "Ingen vet varför, inte ens jag." Ada tystnade alltså i den ålder som Flora är i då filmen börjar. Flora är vad Ada (kanske) var.

Som en röd tråd genom filmen går motsättningen mellan, låt oss kalla det "natur" och "kultur", där **Aunt Morag** står på ena sidan och **Maorierna** på den andra. Våra huvudpersoner, **Ada**, **Steward** och **Baines** befinner sig emellan dessa båda poler.

I Ada anar vi en naturkraft som inte lättvindigt låter sig tämjas. Vi ser en kvinna som inte motsvarar några skönhetsideal. Hon är snarast ful: Kuttryggig, blek och med fett, stripigt hår. Men hon är sensuell och egensinnig, smeker pianotangenterna och tänker egna tankar om det förestående giftemålet.

I stark kontrast till Ada står hennes makes moster och syster/kusin, **Aunt Morag** och **Nessie**. Dessa båda är rena produkter av det viktorianska väldet.

Morag fostrar med fast disciplin och enkla regler, bl.a. då Nessie som blivit förtjust i Baines, gråter över den omöjliga kärleken. Morags resoluta "Stop it, stop it" till den förtvivlade Nessie står som en fingervisning till hur den civiliserade kolonialmakten ser på känslolivet: Det skall fostras bort.

Morag och Nessie är "sönderkultiverade", de fruktar händelser och förlopp som ligger utanför deras kontroll, men åtnjuter ändå en viss emotionell frihet. Denna frihet/ lekfullhet tar sig tämligen perversa och fjolliga uttryck (då de fruktar de verkliga känslorna) och leder fram till "pjäsen" (filmens mittpunkt) då maorierna som betraktat föreställningen med förvirring och stigande oro inte längre kan läsa ut vad som är vad i den vite mannens värld.

Ada är inbunden, svår, otillgänglig och olycklig. Därtill är hon misstänksam mot omgivningen som hon känner sig maktlös inför och som hon hånar och föraktar. Vi ser att hon trots allt har kontakt med sin passion: Hon bär på en längtan som hon inte kan leva ut annat än genom sitt piano. Det är i pianospelandet som hon kommer i kontakt med sina djupare känslor och det är där och i kontakten med Flora som hon lever.

Om handlingen

När denna passionerade men stympade kvinna möter sin blivande man blir ont värre. Steward är från början helt okänslig för Ada som person, han dömer henne av det han ser och han lämnar kvar hennes piano på stranden, trots hennes böner att ta det med. Det är Stewards oförmåga till kärleksfullt bemötande som driver Ada i armarna på Baines.

Triangeldramat ligger tematisk nära kriticirkeln- problematiken: Föremålet för kärleken tillhör den som kan ge kärlek.

Intressant är att studera hur handlingen drivs framåt. Det är männen som har (den yttre) makten. Steward köper Ada. Baines köper pianot för att få Ada. Men detta låt oss säga patriarkala sätt att hantera världen kommer till korta när det handlar om känslolivet. Där är det Ada som driver handlingen, det är hon som är aktiv även om hennes position tvingar henne att agera indirekt för att framkalla en reaktion. När Baines, som själv är i ingemansland (varken maori eller kolonisatör) ger Ada fri från deras kontrakt och ger henne pianot tillbaka har han (på grund av kärleken) anammat Adas (och maoriernas) sätt att leva. Han förklarar sin kärlek och lägger sitt öde i händerna på omständigheterna (blir "passiv"), då han inte vill ha Ada om inte hon frivilligt vill ge sig till honom. Kärleken förutsätter frihet.

Komplikationen är Flora, som på barnets vis försöker kontrollera vuxenvärlden med de knep som vuxenvärlden tillhandahåller. Då hon går till Steward med Adas kärleksbudskap till Baines kan hon säkerligen inte föreställa sig den vulkan av känslor som rusar fram i den annars så korrekta Steward.

Filmen skulle (som många påpekat före mig) kunnat sluta där, i den våldsamma konfrontationen mellan dessa två personer. Men också den känslomässigt handikappade Steward mjuknar, möjligen skrämmd av styrkan i sina egna känslor (natur) och mån om att trots allt vara en "god" människa (kultur): Också Steward har fått del av kärlekens välsignade kraft.

När sedan Ada låter sig dras ner i djupet tillsammans med sitt piano och där väljer livet framför döden, finns bara en väg tillbaka: "Pånyttfödd" har hon möjligheten att utvecklas i en riktning hon själv är herre över, i frihet och kärlek.

Filmens universum.

Filmen utspelar sig där:

- Männen är förmyndare över kvinnorna. Kvinnan kan inte själv bestämma sitt öde utan måste lita till att hon kan få det hon vill genom att påverka/beveka mannen.
- Mannen äger kvinnan och kan göra vad han vill med henne. Låsa in henne och/eller stympa henne.
- Mannen har svårigheter att få det han vill ha (=kärleken) i den mån det inte fungerar att köpa/tvinga fram den. Han ser detta som ett problem som han försöker hantera (Baines som inte når sitt mål genom kontraktet med Ada, Steward som inte förmår kontrollera vare sig sina egna känslor eller Adas kärlek.)
- Naturfolket, maorierna, lever i en helt annan struktur i samma fysiska omgivning. Deras kultur (som ligger närmre deras/ människans natur) låter dem leva nära emotionerna i en föreställningsvärld som visserligen håller dem kvar i en primitiv livsstil men som är tillåtande (också sexuellt) och respektfull.
- En förändring av sakernas tillstånd är möjlig. Steward låter sig påverkas till att ge upp sina krav på Ada. Baines låter sig inte hindras av det (på den tiden) snudd på oöverstigliga faktum att Ada tillhör en annan man.

Tankar om Pianot.

Det är framförallt det komplexa och intressanta kvinnoporträttet Ada som skapar filmen. En stark och uttrycksfull person berövad möjligheten att iscensätta sitt liv, utelämnad åt en omvärld som inte förstår henne.

Men också de många undertonerna bidrar till rikedomen. Hit hör parallellen med dottern Flora (Adas egen mor nämns aldrig och frågan om Ada själv tystnade i samband med en liknande behandling som hon själv i filmen utsätts för lämnas obesvarad) men framförallt spänningen mellan natur och kultur. Maoriernas ständiga närvaro och kontrasten mellan deras sätt att leva och nybyggarnas tydliggör spänningen mellan det vi är och det vi skulle kunna vara, frågor som är aktuella också idag.

DEL 3: SAGAN OM DANSAREN.

Vilka är kvinnorna (bakom och) i filmen?

Sagan om dansaren är gjord av dansaren och filmaren Ami Skånberg och det är hennes andra film. (En översikt av filmens innehåll tillika en strukturell analys finns som bilaga till uppsatsen.) Filmen tillkom som ett svar på Donya Feuers film "Dansaren. Ami ville göra ett alternativ till askesen och förnekelsen av det personliga som Feuer skildrade.

Filmens huvudperson är dansaren **Rödläpp** och hennes **grupp Rödläppssång**. Rödläpp lever med ena benet i sin dans- värld som står i stark kontrast till den yttre världen, i vilken hon står med det andra benet.

Själv är Rödläpp en levnadsglad och sensuell person. Hon förkroppsligar idealisten och den av passion drivna konstnären. Som så ofta i sagans form är karaktärerna entydiga och det huvudpersonens trosvisshet, längtan och envishet som driver handlingen framåt.

Historien fokuserar främst på Rödläpps båda världar och hennes strävan att finna en plats för sin dans.

Om handlingen.

Rödläpp behöver en inkomst, en grund för sin existens. Hon är kund på kulturarbetsförmedlingen där hon förgäves försöker delge förmedlaren sina och gruppens visioner.

Efter att ha blivit nekad arbetsmarknadsåtgärder driver Rödläpp idén att gruppen ska sälja sig till dansställen. "Det måste finnas diskotek som vill bli inspirerade av oss".

Hon möter tre klubbägare och gigolon Gösta, hon nappar slutligen på den siste klubbägarers erbjudande. Hon avspisar (=genomlever) Göstas inviter och det är dags för framträdandet som blir ett formidabelt fiasko. Gruppen är tillbaka till ruta ett, bara mer luttrade.

Avpolletterade från arbetsförmedlingen och från marknaden återstår staten. Och där har Rödläpp tur. Ty staten har bestämt sig för att satsa på dans och Rödläppssång

blir "Jourhavande konstnärer". Filmen slutar med att dansarna i Rödläppssång dansar runt om i staden iklädda en slags arbetarkläder, gula overaller, på de mest ödsliga ställen i förorter och vid motorvägsbottener.

Parallellt med historien går en annan linje: Vi får höra och se (i anslaget) hur en "Man med sten" uttalar sig om hur publiken älskar det dionysiska i dansen och deras (=allas) önskan att bli besmittade av yran. Denne man ser vi vid ytterligare tre tillfällen så han släpar på stenen/bördan innan den slutligen, med ett frimärke på sig, landar på statens bord samtidigt som Rödläpp gör sitt besök.

Om filmen.

Den här filmen handlar om olika universum som möter varandra på olika plan.

- Det ena planet (berättarplanet) är en kärleksfull drift med den prima ballerinan och vår (=allmänhetens) uppfattning om henne. Exempelvis i filmens första akt då Rödläpp vaknar i sitt lilla kyffe och dansar en frukost i tåspetsskor, allt medan köksinredningen deltar som i Ballerina-reklamen.
- Det andra planet (handlingsplanet) är Rödläpps vardag av fattigdom, hårt arbete och ständiga missförstånd, konflikten mellan dansarens inre säkerhet och den yttre (omgivningens) osäkerhet inför dansen. Också detta plan skildras med en ömsint ironi. Exempelvis dansgruppens uppvärmning i minimala utrymmen och "vamp-baletten" på kajen till Zarah Leanders sånger.
- Det tredje planet är själva dansen som i vissa scener (dock inte de som tillhör Rödläpps vardag) utgör berättarplanet. Till dessa hör "Dansens under Götaälvbron" och "Drömmen", dansen i grön skog, filmens mittpunkt. I dessa scener ger dansen uttryck för ett stort allvar och tonen i scenerna blir avsevärt djupare.

Filmens universum.

Det är motsättningarna mellan de olika världarna men också motsättningarna inom dansvärlden som utgör hela filmen.

Om vi börjar med att titta på motsättningen mellan de olika världarna.

Dansarna förkroppsligar den nakna känslan, livsglädjen men också svårmodet. De står ut med knappa materiella villkor för att leva med sin dans.

Omvärlden/den normala världen förstår inte dansarna. Det finns ett vattentätt skott mellan dessa båda världar som bäddar för missförstånd och ointresse. Den normala världen är oförmögen att ta till sig dansaren som hon/han är: En person som njuter av att gestalta tillvaron i dansens form. I sina försök att närma sig dansaren förvränger den normala världen (ofrivilligt) dansaren till något romantiskt, upphöjt och tjugigt respektive något sextigt och upphetsande. En av de tydligaste krockarna är när Rödläppssång dansar på klubben/diskoteket för en minimal publik, som en efter en ställer sig upp och skanderar "Visa pattarna, visa pattarna!" Eller när gigolon Gösta terroriserar Rödläpp och hennes pojkvän med smäktande kärlekssånger långt in på nattkröken.

Motsättningarna inom dansvärlden leker främst med publikens föreställning om vad en dansare är och inte är, tillika bilden av det ljuva livet kontra det föga glamorösa slitet.

De manliga karaktärerna (och en kvinnlig).

Vi har:

- Mannen med stenen.
- Rödläpps pojkvän.
- Den manlige dansaren i Rödläppssång.
- Drömprinsen (Gigolon) Gösta.
- Tre nattklubbsägare (Sven Svensson, Nils Nilsson och Erik Eriksson).
- Filosofen från Iran
- Staten.
- Den kvinnliga arbetsförmedlaren.

Mannen med stenen är den intellektuelle dansälskaren, liksom **Staten**. Det är han som föga glamoröst släpar på stenen som slutligen hamnar på Statens bord.

Drömprinsen Gösta är den orealistiske romantikern vars "ödmjuka" uppvaktning av Rödläpp övergår till terror, då han aldrig kan sluta.

De tre nattklubbsägarna (spelade av samme skådespelare) manifesterar den sexobjekt - intresserade mannen, möjligen den "vanlige" mannen, vilket efternamnen antyder.

Dessa karaktärer utgör tillsammans med **den kvinnliga arbetsförmedlaren**, en trött och till entusiasm oförmögen person, den "normala" världen, den som Rödläpp och Rödläppssång inte befinner sig i men är beroende av. **Pojkvännen** och **den manlige dansaren** befinner sig tillsammans med de övriga dansarna och Rödläpp själv i den "andra" världen. **Filosofen från Iran**, den glade invandraren som (på grund av att han brutit upp från sitt land/ har en annorlunda kulturell bakgrund), befinner sig med sin flexibilitet och intresse för Rödläpps dans, någonstans mitt emellan.

Tankar om Sagan om dansaren.

Det är glädjen i att berätta och i att uttrycka sig som är ett genomgående tema och som gestaltas på filmens alla plan. I kontrast står bristen på glädje i omvärlden där längtan efter den tar sig perversa uttryck som verklighetsfrämmande romantik och sexism. Tonen är vänligt överdriven, parodisk, undantaget filmens tredje plan där dansen får uttrycka en ren sinnesstämning: Där är det allvar. Slutet, där staten uppenbarar sig som en "Deus ex machina" och löser Rödläppssångs grundläggande problem med att få en inkomst, blir en lösning men en ironisk sådan, då den beror mer på en ödets nyck och på en intellektuell idé om dansen än en genuin känsla för och uppskattning av dansaren.

Sagan om dansaren lever lika mycket på **hur** det berättas som **vad** som berättas. Dansaren är förflyttad från salongerna till gatan men hennes livsglädje är kolossal, det relativa armodet till trots. Kombinationen av musik och dans, där Zarah Leanders "Vill ni se en stjärna" och "...jag vill ge er kvinnan som ett modernt problem" beledsagar vampbaletten (Rödläppssång i korsetter och gördlar som dansar vid kajen) påstår något om dansgruppen och dess ambitioner samtidigt som numret står i stark kontrast till den sexiga balett som klubbägarna efterfrågat.

Sensmoralen i sagan skulle kunna vara: Har du hittat ditt sätt att leva så ge inte upp: Tids nog ger det utdelning!

DEL 4: ALIENS – ÅTERKOMSTEN (referens)

Vilka är kvinnorna?

Protagonisten är **Officer Ripley**, f.d. flygofficer som i filmens första akt blivit degraderad då hon är anklagad för att ha förstört ett rymdskepp. Hon berättar om Aliens för den rätt hon är dragen inför men blir inte trodd.

Hon arbetar på lastkajerna med att köra gods, hon röker och lever ett "ungkarlsliv" och hon har en katt, den levande varelse hon i början av filmen hyser de varmaste känslorna för.

Två av soldaterna i marinkåren är kvinnor men de beter sig om möjligt än mer macho än sina manliga kollegor.

Den tredje kvinnan är barnet, **Newt**, som de finner på rymdstationen där samtliga 70 familjer dukat under för Aliens. Newt är ensam överlevare.

Förutom att Ripley är den person som tar sig an Newt (till skillnad från kollegorna, som okänsliga för vad Newt uppenbarligen varit med om försöker pressa henne på information) och blir en slags fostermor så är det också Ripley som vågar sitt liv för att rädda flickan.

För övrigt är det i egenskap av att vara den mest erfarne som Ripley agerar: Det är hon som sitter inne med kunskapen om Aliens.

Det finns ett stråk av mysticism och magiskt tänkande i filmen som går att koppla till Ripley som kvinna. I början ser vi henne ligga likt en Snövit eller Törnrosa i djup sömn och vänta på prinsens kyss. Han kommer, först i form av en stråle som skär upp den kraftiga metall som omger Ripley, sedan som maskiner och därefter som tre män. Men till skillnad från sagans prins konstaterar de besvikna att hon lever och att de därför inte får bärgarlön.

Också hennes kunskap om Aliens går att leda till mystiken. Bara det att Aliens växer sig mogen inuti människan (likt ett foster) och att det är något ont som vi fruktar (det svarta, kvinnliga, okända) och som kan döda oss (om vi ger efter för det/släpper in det) har likheter med hur mannen sett på de sidor hos kvinnan som han själv inte har haft del i/ fruktat. När Ripley talar med Newt vid deras första möte försöker hon lugna

Newt med att de ombordvarande är soldater. "Det hjälper inte", svarar Newt. Här krävs tydligen andra egenskaper än soldatens.

Det finns också antydningar om att både Ripley och Newt klarar sig bättre mot Aliens än vad de manliga soldaterna gör, Newt t.o.m., som Ripley påpekar, utan utbildning och erfarenhet.

Annars slåss och kämpar Ripley som en hel karl med full insikt om vad det är för fiende hon har.

Om handlingen.

Filmen handlar om koloniserare som erövrar rymden och som har fått en yttre fiende. Denna fiende har speciella egenskaper som Ripley har kunskap om på grund av sina tidigare erfarenheter.

Något om filmens universum.

- Vi befinner oss i en helautomatisk plåtvärld ute i rymden, den kalla, tomma.
- Det finns ett rättssystem men det är inte rättvist. Ingen tar Ripley i försvar.
- Man gör allt för pengar (Burke som förråder hela rymdskeppet för att industrin ska kunna tjäna storkovan)
- Jargongen i marinkåren är nonchalant och hård. Här har vi "grabbarna" (varav två kvinnor) som litar på sina vapen och sin styrka.
- Världen är kolonialiserad och människorna är starkt beroende av tekniken.

DEL 5: RESONEMANG OCH SLUTSATSER.

Aliens är en film om att bekämpa en yttre fiende i en tuff miljö. Här finns inget utrymme för kärlek om inte föremålet är en katt eller ett föräldralöst barn. Samtliga roller, män som kvinnor, deltar i ett traditionellt manligt projekt: Att rädda de angripna och att försvara sig själva, sitt folk och sina erövringar.

De övriga tre filmerna är historier om livsglädje och om kärlek i ordets större betydelse. I dessa filmer är kärleken inget mystiskt som uppstår: Den är en livsstil som går på kollisionkurs med de strukturer som en gång upprättades för att försvara friheten/kärleken men som dessa strukturer nu så effektivt lyckas ta död på.

Pianot, Thelma och Louise samt Sagan om dansaren handlar alltså om två olika livsstilar som står emot varandra. Den ena är "normal", så som vi ska vara, men tråkig och pervers, den andra är sensuell och lustfylld men opraktisk. Den normala sidan lockas av den sensuella men är oförmögen att se den för vad den är och omvandlar den därför till något annat.

I Aliens finns bara en livsstil: Ripley är en av alla de andra soldaterna. "Det andra", bl.a. Aliens-varelserna själva, är onda och ska förgöras. I den mån Ripley står i särskild kontakt med detta andra sker det dels på erfarenheter (vilket en man i hennes ställe skulle kunnat ha haft?) dels på mystisk grund, vi vet inte hur och varför Ripley står i förbindelse med det.

I Pianot är samhällsstrukturen tydlig. Men dessa regler kan frångås om det finns tillräckligt starka skäl (=starka känslor)

I Thelma och Louise är den dold. Kvinnorna har rösträtt, är myndiga men lever i en icke synlig struktur som hindrar dem att utveckla sin potential som människor.

Medan budskapet i pianot är att du kan överleva och förändra mannens värld är budskapet i Thelma och Louise snarare det motsatta.

I Thelma och Louise och i Pianot krävs ett kraftigt våld (mordet på Harlan, Stewards stympning av Ada) innan en förändring till det bättre för kvinnorna kommer till stånd.

Medan det i Pianot är en man som gör sig skyldig till våldet är det i Thelma och Louise en kvinna vilket möjligen påverkar utgången av historien.

I Aliens är våldet en förutsättning för att kunna överleva i kampen mot "det andra".

Det är i första hand filmens universum som ser annorlunda ut i de tre första filmerna än i den fjärde.

Kvinnan som person tycks emellertid bära egenskaper som är betydelsebärande för filmskaparna. Till dessa hör passionen tillika en inneboende förmåga att förstå och omfatta verkligheten på ett emotionellt plan, något som är på väg att gå/har gått förlorat i samtliga fyra filmer.

Filmer:

Thelma & Louise	av: Callie Khouri	regi: Ridley Scott.
the Piano	av: Jane Campion	regi: Jane Campion
Sagan om dansaren	av: Ami Skånberg	regi: Ami Skånberg
Aliens Återkomsten	av James Cameron	regi: James Cameron

Litteratur:

"The Piano, screenplay, notes and extra dialogue, the making of the Piano" A Miramax book from Hyperion 1993	Campion, Bilborough, m.fl.
"Jane Campion Interviews" University press of Mississippi/Jackson 1999	Virginia Wright Wexman, m.fl.
"Thelma & Louise, screenplay/An interwiev with Callie Khouri" Grove Press, NY 1991	Khouri, Jodie Burke
Manus: "Sagan om dansaren" samt Om tillblivelsen av Sagan om dansaren, en berättelse om hur filmen blev till.	Skånberg
"The Goddesses and Gods of old Europé" Thames and Hudson, London, 1974	Marija Gimbutas
"Making a good script great"	Linda Seger
"Secrets of screenplay structure"	Linda J. Cowgill

Övrigt material:

Intervju med Ami Skånberg, diverse artiklar/kritik om filmerna.

Bilagor:

Översikt: Sagan om dansaren

Grön äng
Dansarna hoppar omkring som
Sylfider i gräset

Grå man
Mannen filosoferar över dansaren
"Publiken älskar...dionysiska..
av dansaren krävs det...gudomlig.."

Musik: Blommornas vals.

Hemma hos Rödläpp.
Scenografin påminner om ballerinareklamen. Bohemiskt. Rödvinflaskor. Romantiskt.

Insert: Dansgruppen kommer in med champagne och glitter

Tillbaka till hemma hos.
Rödläpp går upp och dansar tåspetsdans medan hon gör frukost. Alla vardagens
sysslor går med dans! (Jmfr: Kungen lilla piga)

Musik slutar.

Mannen läser morgontidningen. Rödläpp gör övningar.
Han läser högt: "Sekter och kulter...total underkastelse" – Det påminner om din
balettskola".
Hon äter wienerbröd, dricker vin och röker cig. Hon säger att hon valde frivilligt.
- Kan du skjutsa mig till Kulturarbetsförmedlingen? Jag har inte haft råd att köpa
månadskort...

Musik

Cykelskjutsen är också en lek, Cykeln dansar fram i tillvaron, zickzackar mellan
bropelare gör en extra sväng runt en staty. Hon och han är glada.

Musik slutar.

Kulturarbetsförmedlingen. Språkförbistring. De talar olika språk. Rödläpp om
visionen, af om hopplösheten.

Musik

Insert: Dansträningen (som Rödläpp berättar om)

Tillbaka till af. Orden flyger runt i bitar.
(Vi hör det förmedlaren hör, men ser det Rödläpp berättar om.)

Insert: Dansträningen.

Tillbaka till af. Förmedlaren föreslår VOLVO.

SVART

Atonal musik (såg?)

Dansen under bron. (som ett uttryck för vad vi känner inför af m.m.?)

Den grå mannen bär en sten. Han är hos dansarna?

Dansträning. Fosterställning och kravel i hög. Det ser mysigt ut.

Äpplena och smörgåsarna med grönsaker i.

Rödläpp: Inget ALU, inget utbildningsbidrag (alla)

Rödläpps ide´: Att sälja oss själva.

Det måste finnas diskotek som vill bli inspirerade av oss... jag ska träffa....

Inklippta reaktionsbilder på gruppmedlemmarna: Alla ser glada ut.

Musik: Zarah: Vill ni se en stjärna...

Vamp- balett på kajen.

Mannen med stenen, går och bär, sammanbitet.

Rödläpp cyklar förbi.

Gösta. Rödläpp hos klubbägarna. Sexistiskt bemötande.

Sven Svensson

Musik: Gösta Gigolo

Musik: Zarah: Kvinnan....

Vampbalett

Nils Nilsson

Musik: Zarah: Vill ni se en stjärna...

Vampbalett

Erik Eriksson

Musik: Zarah: Vill ni se en stjärna...

Vamp- final.

Rödläpp cyklar förbi andra som dansar.

Hon stannar och vänder sig om. Då städar dom.

(Såg hon deras städning som dans?)

Prismor.

I lägenheten. Rödläpp ligger i sin säng mellan två gitarrer och knäpper på dom.

Musik:

Insert: Dans i grön skog, äng, björkstammar. Hennes dagdröm? Allvar.

Tillbaka till gitarr, lägenheten,

Prismor.

Ut i trapphuset. (Var bor hon?)

Där sitter Gösta och har dukat upp ett bord för två. Han ljuger. Han ska flytta in. Han är deprimerad. Rödläpp svarar honom lugnt och fint.

Hon duschar. Han kikar in. Sjunger kärlekssånger.

I sängen, lägenheten mitt i natten. Gösta sjunger fortfarande.

Musik: Blommornas vals.

Träning i mycket trångt omklädningsrum. Dansgruppen går verkligen in för uppvärmning och show med stort allvar.

Uppträdandet på diskot.

Publiken. Så småningom skriker dom: "Visa pattarna!"

Rödläpp vaknar mitt i natten (kort)

I omklädningsrummet efter showen. "Det här går inte".

Rödläpps man mitt i natten: Vi måste gå till staten.

Grå man med sten. (kort)

Rödläpp cyklar. Möter invandrare som vill prata. Dom börjar dansa. Hon berättar sina planer. Han skrattar, dom skrattar.

Rödläpp hos Staten i biblioteket. Samma kaffekanna?

Mannen med stenen kommer in, lägger den på bordet. (klimax)

Staten har ägnat dagen åt Rödläpps sång. Tillmötesgår. Staten har själv kommit på att det behövs mera dans i vardagen.

Insert: Gulklädda dansare åker rutschbana.

Staten: "Jourhavande konstnär".

Insert: Gul dansare vid Volvoskylt.

Pojkvän: Rödläpps sång.

De gula dansarna runt om i staden. Korta bilder.

Korta bilder på staten, invandraren, arbetsförmedlaren, Erik Eriksson. På publik som skrattar och ler.

Analys av treaktsstrukturen i Sagan om dansaren

Klimax: "Visa pattarna!"

Dark moment: I natten.

Incinc: AF-nej

Mittpunkt:

till ALU m.m.
vp, akt 1

Rödläpps dröm (dans).
Allvar.

AKT 1

Pres: Dansarna

Mannen med stenen

Rödläpp

Konflikten: (Ljuva) livet, men
Inga pengar.

AKT 2

Hinder: Ingen ekonomi.

Strategi: Säljidé/ vampedansen.

Fördjupning: Vad gör man för att få dansa?

Konfliktupptrappning: Mötena med Diskokungarna
sexismen, den romantiserade synen. "Ingen förstår
vad dansarna gör". Gigolon Göstas uppvaktning.

Parallellhandling: Mannen släpar på stenen.

AKT 3

Upplösningen: Mannen kommer
fram med stenen till staten, då

Rödläpp kommer dit. (3:e akts-
statens bord.)